

A KÖZVÉLEMÉNY KUTATÁSA MAGYARORSZÁGON

A repülés felfedezése után a tudomány teljes erővel kutatni kezdte a szelek járását, a légnyomás változását és feltérképezték a levegő világát. Így történt ez a tömegekkel is, amikor végleg rájöttek arra, hogy az újkori történelemben a sokak akarata és szerepe a döntő. Statisztika, közgazdaságtan, lélektan rávetették magukat a tömeg életviszonyainak és mibenlétének kutatására. Az előbbieket sikeresen megállapították mi kell a tömegnek anyagban és meghatározták azokat a gazdasági körülményeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a tömegek levegőt kapva éljenek. A materialisztikus felfogás után feltétlenül döntő felfedezés volt, hogy a tömegnek az egyénhez hasonlóan van lelke és a tömeglélektan legalább ugyanolyan lényeges a közösségek életében, mint a megélhetési kulcs. Mindez teljesen újnak nem volt mondható, csak valódi fontosságára és kutatására került a legújabb időkben erősebb hangsúly.

Érdekes körülmény, hogy korunkban a tömeglélektan és közfelfogás kutatása mégsem tudományos érdekből kezdődött. Hűen az ipari század jellegéhez, a tömeg vásárlóképeségének vizsgálatánál kerültek közelebb a közösség lelkéhez. Az Egyesült Államokban, ahol a tömeget először fogadják el mint belső nagyhatalmat, indul meg a tömeges felfogásvizsgálat. Először a nagy áruházak hirdetési szakembereit érdekelte a tömeg lelke. Itt természetesen lényegtelen volt a tudományos szempont és eredmény, de a folyamat elkezdődött. Már a múlt világháború előtt megindult annak a kutatása, hogy mire fognak az emberek szavazni az elkövetkezendő amerikai elnökválasztáson. Ez azóta is egyik legkedvesebb tárgyköre az ottani közvéleménykutatóknak. Oriási laptrószók előfizetőikhez intéztek kérdéseket. Jellemző az arányokra, hogy 1920-ban már 10 millió levelezőlapot küldött szét az egyik nagy folyóirat e kérdéssel. A szavazásoknak sikere volt és a közvéleménykutatás fejlődött. A világhírű Gallup intézet közzétett eredményeit a világsajtó úgyszólván mint az amerikai nép véleményét fogadja el. A propaganda nagyobb szerephez jutása természetesen Európában is előtérbe helyezte a tömegleiket. A tömeg látszólag pártatlan megkérdezése is bizonyos mértékig propaganda, mert hiszen a kérdés ténye önmagában is befolyásolja az embereket.

Magyarországon a közvéleménykutatással Horváth Barna dr. a kolozsvári egyetem professzora foglalkozik esztendő óta. Gondosan áttanulmányozva a külföldi közvéleménykutatást és az elért eredményeket – kidolgozott egy, az itteni körülményekhez és helyzethez szabott módszert. Külföldön egy-egy fontos kérdéstről – mint például az elnökválasztás – milliókat szavaztattak meg. A közvélemény ilyenfajta kutatásával szemben a magyar módszer először a tömegek lelkét és fel-

fogását akarja megismerni: tömegmegfigyelés. Nem vezetni sem politikai, sem üzleti szempont. Csak a tudományosság a cél, hogy az elért eredmény a valóság legyen. Van-e a tömegnek lelke? Mit lát és miben hisz a „láthatatlan ember”, aki mindannyiunkban él? Mik a tömeg „lelkének” szabályai és tulajdonságai? Lehet-e a tömeg „lelkét” – mint az egyénét – magukkal a kérdésekkel befolyásolni? Ezek az izgató kérdések vezették Horváth Barnát. Ebben a tudományban nem lehet a kérdésekre elméletekkel válaszolni. Kísérletekre volt szükség. Elsőrendű két alkalom kínálkozott erre 1941 végén. Kolozsváron, majd nem sokkal később Szegeden szabadegyetemi előadássorozatot tartottak. Akik ezeken az esteken megjelentek, azokat csak az önkéntes érdeklődés hozta oda és semmiféle külső körülmény nem befolyásolta őket. A helyi sajtó útján meghirdették a „közvéleménykutatás előadását”. Zsúfolásig telt meg a terem. Előre kidolgozott kérdések várták a közönséget, Szegeden már nyomtatott kérdőívek. Az eredmény feldolgozását már csaknem befejezték s rövidesen részletekben is nyilvánosságra kerül.

398 ember volt együtt a teremben Szegeden, amikor a kísérletet megtartották. A nyomtatott íveken 16 különböző kérdéscsoport szerepelt. A kérdések magából a kísérletből indultak ki. Hogyan tudta meg a résztvevő, hogy előadás lesz, olvasott-e a közvéleménykutatásról az újságokban és hasonló jellegű kérdések, összesen 360 kérdésre kellett válaszolni. A külföldi kísérletek rendszerint „igen” vagy „nem” válaszlehetőséget adtak a megkérdezetteknek. Itt van Horváth Barna módszerének egyik döntő újítása. Az emberi érzés és vélemény igen gyakran nem csupán helyeslő vagy ellenző, hanem a véleményt a legkülönbözőbb érzelmek fűtik, melyek a tomboló lelkesedéstől az elkeseredett megvetésig terjedhetnek. Az összes olyan kérdésnél, ahol ez hasznosnak látszott, a módszer lehetőséget adott a különböző véleményárnyalatok kifejezésére. Ez az újítás olyan különbséget jelent, mint a színes fényképezés a régivel szemben, ahol csak a szürke különböző árnyalatai szerepeltek. Itt mód és alkalom nyílt az óvatos kék és a ríktó piros színek megjelenésére is. Például arra a kérdésre, hogy mi a véleménye Adyról, felsorolta a kérdőív a legkülönbözőbb lehetőségeket. Korszakalkotó lángelmétől, értéktelen, sőt romboló szellemig rendelkezésére állt a választék. A többség véleménye szerint a költő „az új vers és a szociális magyarság lángelméje”. Hasonlóképpen Bartók Bélát az „élenjáró zenei gondolat tökéletes kifejezőjének” tartotta a többség.

A több mint három és félszáz kérdés csaknem mindenre kiterjedt. Behatóan érdeklődött a szavazó személy egyénisége iránt. Itt különösen érdekes szempont volt maga a kép, amit önmagukról alkotnak az emberek. A kérdéscsoportok összeállítását vázlatosan a következő volt:

Az első az egyetemi önkormányzat kérdése. Független-e az egyetem a fővárosban székelő központi kormánytól. Ha igen, milyen mértékben. A kísérlet egyetemi városban folyt le, ahol ez a kérdés – az egyetemek egyik sorskérdése – erősen foglalkoztatja a közvéleményt. A probléma bonyolultságával nem mindenki volt tisztában és itt külön érdekesség volt annak kipróbálása, hogy milyen mértékben lehet a válaszokat a kérdések megfogalmazásával befolyásolni.

398 szavazónak tették fel az első alapkérdést: Helyesli-e az egyetemi autonómiát? 273 – tehát a többség – igennel válaszolt. Ezután egymás után csupa olyan kérdés következett, amely az egyetemi autonómia esetleges hátrányait sorolja fel. A bennük rejlő cél az volt, hogy gondolkozóba ejtse az önkormányzatért lelkesedő tömeget és véleményén változtasson.

Kérdés

1. Helyesli-e az olyan erősen kulturális jellegű városnak, mint Kolozsvár, a többi városal szemben való intézményes kiemelését? Nemcsak Kolozsváron, hanem Szegeden is igennel válaszolt a többség.
2. Igaz-e, hogy az egyetemi önkormányzat szűk látókörűvé tesz?
3. Igaz-e hogy az egyetemi önkormányzat révén helyi érdekek érvényesülnek?
4. Előmozdítja-e az egyetemi önkormányzat az egyének anyagi érdekeit?
5. Előidézi-e az egyetemi önkormányzat kis fontosságú helyi jelentőségű kérdések fel-fújását?
6. Nem valószínű-e, hogy az országos kormányzatnak nagyobb az áttekintése az egyetem kérdéseiben?
7. Lehetséges-e, hogy az egyetem ügyeiben pontosabb a kormányzat értesülése?
8. Előidézi-e az önkormányzatnál a kérdések túlságos részletezése az arányérzék elvesztését?
9. Ártott-e a szegedi egyetemnek, hogy a közelmúltban a kinevezések nem teljesen önkormányzati szempontokból történtek?
10. A helyi elfoglaltság miatt nem alkalmasabb-e a központi kormányzat irányítása?
n. Az egyetemi önkormányzat feltétlenül helyeslendő tudományos és egyetemi érdek-e?

Felelet

- Igen
Nem
Igen
Nem
Nem
Nem
Igen
Nem
Igen
Nem
Igen

harmadszor is feltette az alapkérdést és a válaszok száma igen érdekes eredményt árult el. A 218-ra lecsökkent lelkesedők száma újra felnövekedett 271-re. Tehát az egész rugalmassági kísérlet eredményeképpen az egyetemi önkormányzat a szavazó közönség köréből csak két hívet veszített. Ugyanakkor azonban ezzel az ügyes fogással sikerült hozzávetőleg kinyomozni azoknak az egyéneknek a számát, akik befolyásolhatók és az állhatatosak számát is megtudtuk. A tömeg véleményének befolyásolhatósága természetesen nemcsak Kolozsváron és az egyetemi önkormányzat kérdésében tény. A következtetések sokkal messzebb mehetnek.

A többi tizenöt kérdéscsoport jellegét csak röviden ismertetjük a kifejezett véleménnyel együtt.

A második az akkor időszerű jobbrahajtásra való áttérést tárgyalta. A többség Kolozsvárt a jobbrahajtás híve volt, Szeged a különbséget lényegtelennek tartja.

A harmadik kérdéscsoport a megkérdezett általános jelleméről szólt. A többség reményteljesnek, udvariasnak, vallásosnak és humorosnak tartja önmagát.

A következő kérdéscsoport volt: Ady szerepe és jelentősége. Ennek az eredményét már közöltük.

Azután következett Bartók Béla zenéjének szintén már ismertetett kérdése a megfelelő válaszárnalatok lehetőségével.

Több-e a jog, mint a hatalom? Ez volt a következő kérdés. A többség válasza igenlő volt.

A hetedik csoportban erkölcsi jellegű kérdések voltak a legkülönbözőbb morális kérdésekről, beleértve a nemi erkölcs kényes kérdését is. A közvélemény szigorú erkölcsi alapra helyezkedett. Tekintve, hogy a válaszlapok személyazonossága titkos maradt, itt nem tehető fel az esetleges „álszenteskedés” lehetősége. Eppen a közvéleménykutató kísérlet idején szerepelt az a meglehetősen nagy izgalmat felvevő per, amelyet a budapesti közlekedési vállalat indított egy tanárnő ellen, mert állítólag felvett egy jegyet az utcáról és azzal próbált utazni. Horváth Barna tehát felvetette a kérdést: a hallgatóság erkölcsi megítélése szerint mi a súlyosabb bűn, a jegycsalás vagy az egyetemi leckeönv meg-hamisítása? A szavazók nagyrésze az utóbbit tartotta megbélyegzendőbbnek.

A többi kérdés a szavazók erkölcsi megítélését igyekezett „lefényképezni.” Sorban felvetette a különböző bűncselekményeket és megkérdezte, melyiknek elkövetésére lennének képesek. A válaszok érdekességét még az is fokozta, hogy a feldolgozó előtt tudott tény, hogy melyik választ írta nő és melyiket férfi és ugyanakkor életkorukat is ismerték.

A nyolcadik kérdéscsoport az élet kellemes oldalait és a földi „örömeiket” sorolta fel. A kísérleti tömeg választhatott közöttük. Ezzel a kérdéscsoporttal egyrészt behatoltak a vágyak és titkos elképzelések világába, – a nemek és korosztályok szerint való megoszlás itt újra rendkívül érdekes megfigyelésekre nyújt alkalmat – másrészt még jobban beleringatta a kísérleten résztvevőket a derűs hangulatú, sportszerű izgalmű szavazójátékosdi légkörébe, amely a legalkalmasabb a jó eredmények elérésére. Ez a szavazási hangulat, amikor senki sem veszi az egészet annyira komolyan, hogy válaszait szabályozni igyekezze, de túl könnyedén sem fogja fel, hogy szavazásai komolytalanok lennének. Válaszaiban a közönség bejelentette, hogy a művelődést előnyben részesíti a sporttal szemben, az olvasást a zenével, a mozit a hangversennyel szemben. Jobban szereti a színházat, mint a rádiót, többre becsül egy nagyobb társasutazást egy rövid repülésnél és a szabad természet választja a nagyvilági fürdőkkel szemben. Több híve akadt a cigányzenének, mint a modern tánczenének,

Itt tulajdonképpen megismételték az alapkérdést.

Ebben a kérdéssorozatban tehát felhozták mindazt az ellenérvet, amit az önkormányzat ellenzői valaha is hangoztattak. Az egész intés volt az önkormányzatért lelkesedőknek. Tudat alatt, kérdezés közben igyekezett őket az önkormányzat ellen hangolni. Feltétlenül akadt a szavazók között olyan, akire hatott az önkormányzat szépséghibáinak felsorolása. A 273 lelkes önkormányzatbarát száma 218-ra csökkent le. Feltétlenül érdekes, hogy egy komoly kérdésnél néhány rövid perc alatt csak magában a kérdésben rejlő lebeszélés befolyásolni tudta a kísérleti tömeget. Ezután következett azonban a kísérlet második része. Mennyire rugalmas a tömeg? Lehet-e felfogását újra a lelkesedés felé befolyásolni ugyanolyan módon, ahogy az előbb azt lehűtötték? Az ezután következő kérdések az egyetemi önkormányzat előnyeit sorolták fel.

Kérdés

12. Nevelő hatású-e az egyetemi önkormányzat?
13. Igaz-e, hogy függetlenségre nevel?
14. Igaz-e, hogy a tudomány legfőbb tiszteltére nevel?
15. Az egyetem léte függ-e az önkormányzattól?
16. Elképzelhető-e nélküle az egyetem eredményes működése?
17. Helyes-e ilyen irányban a teljes decentralizálás?
18. Szilárdabb-e a többgyökerű kormányzat?
19. A felsorolt hibák mellett is feltétlenül megtartandó-e az egyetemi önkormányzat?

Felelet

- Igen
Igen
Igen
Igen
Nem
Igen
Igen
Igen

Felhozták a szavazó közönség elé tehát az egyetemi önkormányzat legfőbb értékeit. A többség a kérdés egész tárgyalásánál az önkormányzat pártján volt. A válaszok jellegéből a tömegvélemény rugalmasságára nem lehetett következtetni. A 19-es kérdés azonban

de többen választották a táncot, mint a poharazást. Mindezek a kérdések már felölelték a következő kérdéscsoport anyagát, ahol a kedves időtöltés iránt érdeklődött a szavazóiv.

A tizedik és tizenegyedik csoport saját magával jellemezteti a szavazót. Az összegyűlt adatokból érdekes lesz megállapítani, melyik része a tömegnek beképzelt, melyik a túl szerény, kik tartják magukat hirtelennek, szórakozottak – általában mit tartanak az emberek főhibájuknak; melyik nem és melyik korosztály ítéli meg önmagát feledékenynek, vagy pénzzel könnyelműen bánónak. Általában meg lehetett állapítani, hogy az emberek nem voltak túlságosan szigorú bírái önmaguknak.

Hogyan takarékoskodik? Miről mondana le inkább? Ilyen irányú kérdések hangzottak el a következő csoportban. A legtöbben a rádióról mondanának le szívesen az újsággal szemben. Ez feltétlenül mutatja, hogy a rádió nem tudta a közönséget az újságolvasástól elhódítani. Ezt különben a közvéleménykutatás több külföldi kísérletnél is megfigyelte. Ugyanakkor odaállítja az újságot, mint a közvéleményre kétségtelen befolyást gyakorló eszközt.

Szükségesnek tartja-e a tartózkodást nemileg? Ha igen, milyen mértékben, és ezt mennyire tartotta Ön be? Ezek voltak a tizenharmadik csoport kérdései. A kialakult vélemény meglepően szigorú volt.

Milyen színházat akar? így hangzottak a következő kérdések. A könnyű operettől a súlyos drámáig minden műfajt felsorolt a kérdőív. Igen érdekes, hogy a többség *élenhaladó újszerű* drámát akar.

Kell-e Szegeden fedett uszoda? Természetesen a túlnyomó többség e mellett szavazott. Itt újra lélekben rejlvő vágyak világába nyúlt bele a szavaztatás.

Az utolsó kérdéscsoport „Ismeri-e” alapon végigkérdezte a legkülönbözőbb dolgokat. Kétharmad rész ismerte a barátságot, egynegyed rész a hálókocsit és egyötöd rész a repülőgépet. A kérdések természetesen sok más tárgyat is felölelték, mint a banán, a tenger vagy a szerelem. A csoport kérdései meglepőek és érdekesek. A feleletek hasonlóak. Kiderült, hogy a hallgatóság 9%-a ismeri a misztikát, 14%-a az osztrigát, 46%-a az ananászt, 47%-a a nemi életet, 20%-a a végrehajtót és 15%-a a tengeribetegséget.

A három és félszáz kérdés szándékosan lepi meg a kérdezettet frappáns összeállításával. Így nem kerülhet idő beállítottságra való gyanakodásra. 143.280 adat gyűlt össze a válaszokból. Ez a mintegy 143.280 filmkocka hű képét adja közel négyszáz ember lelki-világának és felfogásának. A vetítésig azonban még hosszú az út. A nyers negatív anyag feldolgozása hónapok megfeszített munkáját jelentette. Egy-egy filmkocka egy-egy válasz: érdekes. Komoly tudományos megfigyelésekre azonban csak maga az összefüggő film alkalmas. Horváth Barnának kidolgozták az „előhívó” módszert, függetlenül minden eddigi külföldi tapasztalattól. *Mozaikszőnyegszerűen* állították össze a válaszokat, hogy bármely egyén válasza bármely kérdésre azonnal megállapítható legyen. Külön feldolgozásra kerül szemléltető grafikonokkal a nemek és korosztályok szerint való megoszlás olyan kérdéseknél, ahol ez különösen lényeges (önmagukról alkotott vélemény, bűnözési hajlam stb.). Külön csoportosítási szempont az, hogy az egyes kérdéseknél kik alkotják az állandó ellenzéket és kik a fejbólintó Jánosok. A válaszolás idején persze az egybegyűlteket mindezt nem is sejtették. Ezzel a szemlélettel a teremben ülő 398 ember már nem 398 egyén összessége, hanem különböző nagyságú és jellegű csoportokból áll, amelyek elkülönülnek egymástól a modern zenéről való felfogásukban aszerint, hogy

ismerik-e a banánt és száz más kérdezett és kérdezetlen szempontból. Ez a tény rávilágít azokra a horizontokra, amit ez az új tudomány ígér a tömegszemlélet terén. Természetes, hogy négyszáz összegyűlt szegedi vagy kolozsvári ember kikérdezése még nem világít rá az ország közvéleményére. A társadalmi felépítéshez alkalmazkodó, megfelelő összeválogatásban azonban a nagy számok törvénye alapján szinte beláthatatlanok a lehetőségek. Okszerűen összeállított „mustra” csoport véleménye fedi a tízszer és százszor nagyobb tömegeket. Elérhető tehát, hogy társadalmi, foglalkozási és helységmegoszlás szerint ugyanúgy lefényképezhetjük a magyarországi lelkeséget, mint a Halászbástyát, a tatai szénbányát, vagy bármely más nemzeti tulajdost. Hogy aztán az eltagolásnak és részletekbe-menésnek hol húzzuk meg a határait, azt a tapasztalat fogja megszabni.

Vizsgáljuk csak meg a lehetőségeket a társadalomtudomány szempontjából. Mit jelent a jóakarátú megoldani-akarásnak a tény, hogy képszerűen ábrázolva látható a munkásosztályok, középosztályok és a nemzetközösség többi rétegének lelki fényképe? Mennyi félreértést vagy elhibázott fáradságot előzhet meg. Felhasználható mint őszinte panaszkönyvi vagy igénytáblázat. A nemzet vezetése szempontjából mi adhatna nagyobb segítséget, mint a tömeg igazi belső képe? További jelentőségét Horváth Barna kísérletének könyv alakban való feldolgozása mutatja be.

Miközben a kolozsvári egyetemen lázasan folyt a feldolgozó munka, a közvéleménykutató-est által felkeltett lelkesedés újabb kísérletet eredményezett.

A Kolozsvári Magyar Diák Szövetség saját kebelén belül „lefényképezte” önmagát. A kérdések összeállítása kitűnő példáját adja a gyakorlatban és zárt közösségben való tömegmegfigyelésnek. A cél itt kizáróan a diákszövetség lelki összeállításának felleltározása volt. Kifürkészni a hibákat, megismerni a tagokat mint lelki tömeget.

133 kérdés szerepelt a nyomtatott íven. Először a kérdezett személyi adatait kérték, a név kivételével. Egyetemi kar, életkor, nem, vallás és apja foglalkozása. Azután sorra jöttek a kérdések, amelyek elsősorban a diákegyesület belső kérdéseit tárgyalták. Ugyanakkor azonban érdekes képet alkottak a szavazókról is. Felvázolásul néhányat közlünk a kérdésekből:

Szükség van-e Diákegyesületre?

Politizáljon?

Szórakoztasson?

Milyen legyen az öltözék a mulatságainál?

Melyik népszerű katonadal tetszik inkább? (Itt felsorolt kettőt.)

Ismeri-e az egyesület alapszabályait?

Mi legyen a tanárelnök hatásköre?

Hol szeret Kolozsváron leginkább sétálni?

Mi hiányzik a múlt ifjúságának jutulajdonságai közül:

a) tudományos érdeklődés,

b) erkölcsiség,

c) vallásosság,

d) politikai érzék,

e) általános műveltség,

f) lelkesedés,

g) tettrekészség.

Mi az oka a felekezeti ellentétnek?

Korszerűnek tartja-e a társadalmi különbségek kihangsúlyozását?

Itt szemléltetően oszlopba állítja a mellette és ellene való érveket, amellyel újabb módját adja a kérdéssel való befolyásolásnak. (Lásd Horváth Barna: Szeged az egyetemi autonómia kérdésénél.)

Igen

Mert a származás rányomja
pecsétjét az egyénre.
Mert olyan az ember, ami-
lyen a környezete.
Mert eltörlése: kommu-
nizmus.
Mert csak így menthető
meg az elit.
Mert ezt diktálja a magyar
múlt.
Mert véd idegen koresz-
mék ellen.

Nem

Mert a szociális érzék
ellene szól.
Mert a totális állam fel-
fogása ezt mondja.
Mert kihangsúlyozása for-
radalmat eredményez
Mert gyökeres megoldás
csak így remélhető.

Mert Mert.....

Milyen járművel szeret utazni?

Kedvenc magyar nótája?

Mozi vagy a színház kedvesebb?

Fontos-e a leves?

A fajelmélet tudományos alapokon nyugszik-e?
(Teljesen, részben, egyáltalában nem.)

A profeszorok közül: a) Kinek az előadását szereti
hallgatni? b) Kivel szeretne hosszasan elbeszélgetni?

Milyen a menzakeres?

Mi hiányzik legjobban a diákoktól?

Lefolyt a szavazás és az egyesület vezetőségének
rendelkezésére áll az anyag. Hónapok hosszas munkájá-
val, baráti és hivatalos beszélgetések százaival nem
tudtak volna hasonló értékes véleménytömeget besze-
rezni. Megvan az egyesület továbbfejlesztésének lehe-
tősége és a megfigyelő számára a kolozsvári egyetem
hallgatóinak világképe. Olyan kényes kérdésekben is,
mint például a nemzetiségi kérdés, őszinte és véle-
ményármények szerint való válaszokat kaptak.

A kísérletek fejlesztése a társadalomtudomány
szempontjából igen fontos. Természetesen különböző
érdeklődéskörök számára a kérdések egy részének is
különböznie kell, de igen érdekes megfigyelést adna
ugyanarról a tárgyról a különböző társadalmi osztályok
szavazóinak csoportja. Az állam szempontjából termé-
szetesen lényeges a közvélemény kutatása. A kérdések
számát csökkenteni, a szavazók számát növelni – ahogy
azt külföldön teszik – állandóan lehet. Hogy a tudo-
mányos eredmények számára és a különböző célok
melyik módszer a megfelelőbb, azt még a kutatásnak
kell megállapítania. Egyelőre azonban nagyjelentőségű,
hogy Magyarországon megindult a közvéleménykuta-
tás tudományos művelése.

Nagy htván